Anton Bebler

A FASIZMUS SPANYOLORSZÁGBAN

36 évvel a haladó republikánus erők véres katonai veresége után, Spanyolországban véget ért Francisco Bahamonde Franco generalisszimus uralma. A „Caudillo" Europa utolsó diktátora volt kit az európai ellenforradalmi erők hulláma és a szélsőséges jobboldali szocialistaellenes mozgalmak juttattak hatalomra. Annak ellenére, hogy számos olyan mozgalomról van szó, amelyek különböző történelmi, osztály és gazdasági feltételek között jöttek létre, ezt a hullámot olasz mintára egységes néven fasizmusnak hívjuk.

Felmerül a kérdés, hogy a spanyol 30-as esztendők szélső jobboldal mozgalmai hogyan és mikor illeszkedtek be a fasizmus hullámaiba. A spanyol szélsőjobboldal mozgalmai azoknak a haladó társadalmi változások visszahatásaként jöttek létre, amelyeket a relatívan haladó polgári demokratikus 2. köztársaság hozott létre. (1931—1939.) A köztársaság megszüntette a Burbon monarchiát, elválasztotta az egyházat az államtól, korlátozta a katolikus papság társadalmi befolyását, megkísérelte az agrárreform végrehajtását és a nagybirtok nagyságának a meghatározását, továbbá elismerte az addig elnyomott nem kasztilliai népek autonom jogait (elsősorban a katalánok és baszkok), csökkentette a katonaság, elsősorban a tisztek létszámát stb. A 2. köztársaság legnagyobb bűne valószínűleg az volt, hogy lehetővé tette a munkásmozgalom nagyobb méretű aktivitását úgyszintén a szegény és földnélküli parasztság mozgalmának a kibontakozását is. E mozgalmak hatására erősödtek a baloldali politikai pártok tevékenysége mint pl. a szocialisták, az anarchisták, a kommunisták és trockisták, úgyszintén a szakszervezet aktivitása is.

A már végrehajtott és a lehetséges új változásoktól való félelem közelebb hozta egymáshoz az addig még nem egységes szélsőjobboldali politikai pártok vezetőit. A jobboldal fő támaszát a nemrégen még uralkodó társadalmi körök, az ipari, a finánc és kereskedelmi tőkések, a katolikus egyház, a

tisztikar jelentős része és a polgári bürokratikus apparátus egy része képezték. A katolikus egyház segítségével a kispolgári rétegek, a félrevezetett parasztság és a lumpenproletariátus támogatását is megszerezték.

A spanyol fasizmus és a többi európai fasizmus közös jellegzetességei

Ellentétben a szocializmustól, a fasiszta politikai mozgalmak nem építettek ki egy egységes világnézetet amelyben világosan kifejthették volna nézeteiket. Eszmei felszínesség, elekticizmus és tagadási álláspontok (határozottan és habzószájjal elveti a szocializmust, a társadalmi egyenlőséget és a politikai demokráciát) voltak az európai és a spanyol szélsőjobboldal mozgalmainak közös jellegzetességei. Jellegzetességük az osztályharc elvetése és helyette az államvédnökségen alapuló osztályok egységét hirdeti. Ezt az állam autoritásának kiemelése és a „vezér" kultusza követi. Az erőszak és a társadalmi intézmények széles körű militarizálása úgyszintén jellemzőek, habár a spanyol reakció ebben a tekintetben lemaradt a német és az olasz fasizmustól.

A fasiszta ideológiában jelentkező közös vonások a gyakorlati politikai tevékenységben is kifejezésre jutottak. A „rothadt" polgári demokrácia elvetésének megfelel a csak taktikai okokból fékezett nyers erőszak széles körű alkalmazása, amely a hatalom megszerzésére irányul, továbbá a féktelen politikai terror és a szervezett ellenzék fizikai megsemmisítése is. A rendkívüli mértékben szocialistaellenes beállítottságnak különösen a baloldal, a szocialisták és a kommunisták elleni terror felel meg. A rendszer politikai ellenfeleivel szemben a spanyol reakció klasszikus és modern megfélemlítési eszközöket használt és használ még ma is, különösen amelyek a széles néptömegek és az ifjúság indoktrinálására irányul.

A többi fasiszta államokhoz hasonlóan a Franco-rendszer egypárti, sőt inkább egymozgalmi rendszert vezetett be és minden más szervezett politikai csoport működését hivatalosan is betiltotta. Az uralkodó mozgalomba a spanyol rendszer beépítette a „vertikális" szakszervezetet is és vezetőiknek állást biztosított az állami apparátusban (ezek másodrendű szerepek voltak). Az olasz fasiszta államhoz hasonlóan Franco Spanyolországot korporációs állammá nyilvánította. A gyakorlatban pedig csak bizonyos állami intézményeket hozott létre és további kiépítésüket később beszüntette.

A XX. század 30-as éveiben a spanyol reakció politikai mozgalmában a fent említett tulajdonságok mind képviselve voltak. Az európai helyzetre ebben az időben jellemző volt: a polgári rétegek (különössen a dél- és keleteurópai gazdaságilag fejletlenebb országaira) és a földbirtokosok, a szocializmus első győzelme iránti reakciós állásfoglalása; a szocialista és forradalmi mozgalmak elfojtása Németországban, Magyarországon, Finnországban, Eszt- és Litvánországban; a Nyugat-Európa kapitalista rendszeré-

ben történt változások, amelyek az első világháború és a versailles-i béke következményeként jöttek létre; továbbá a súlyos gazdasági válság. Ebben az európai helyzetben a spanyol reakció bizonyos késéssel követte az erősebb fasiszta mozgalmakat és ideiglenes győzelmeikből merítette erejét is. Már az államcsíny előkészítésének kezdetétől a spanyol reakció közvetlen kapcsolatokat épített ki az akkori olasz, német és portugál fasiszta rendszerekkel. Az 1936-tól 1939-ig tartó időszakban tőlük kapta a fegyvereket és a felszerelést, pénzt, „önkénteseket", komplett katonai egységeket sőt hadosztályokat, technikai és ideológiai segítséget, úgyszintén külpolitikai támogatást is. A későbbiek során a franko rendszer korlátozott mértékben maga is részt vett a kommunistaellenes keresztes hadjáratokban. 1941 nyarától 1943 októberéig a német-orosz front északi részén a spanyol „Kék hadosztály" a Wermacht 250. számú hadosztályaként harcolt. Parancsnoka Muñoz Grandes brigádgenerális, a későbbi spanyol kormány (1962—1967) alelnöke volt. A hadosztály 20 000 katonából, túlnyomóan önkéntesekből állt. A hadosztály össz küzdelmeiben összesen 40 000 frankista harcolt. 4000-en közülük elestek, 8500-an pedig megsebesültek. A „Kék hadosztály"-t később az SS „Kék légió" is követte egy zászlóalj erősségben, amelyet 1944 tavaszán semmisítettek meg. Többszáz fasiszta Berlin elestéig harcolt a keleti fronton.

A 30-as évek spanyol szélsőjobboldal mozgalmának keletkezése, *eszmei álláspontja, politikai gyakorlatának hasonlósága a többi**. A szélsőjobboldal elsőízben M. Prima de Rivera generális katonai diktatúrájának idején (1923—30.) kísérelte meg az egységes mozgalom megszervezését, amelyben a fasizmus sajátságos vonásai is képviselve voltak. A kísérlet sikertelennek bizonyult és bizonyos mértékben, bár ideiglenesen is a spanyol monarchia bukását okozta. Fasiszta mozgalmakhoz viszonyítva, továbbá katonai-politikai szövetségük, kölcsönös egymás közti támogatásuk elegendő ahhoz, hogy a spanyol mozgalmat az európai fasiszta hullámokhoz soroljuk.

A mozgalom elemzésénél más szempontokat is figyelembe kell vennünk. A spanyol mozgalom jelentős része, sőt az aktív tagság többsége tagadja a mozgalom fasiszta voltát és szubjektív viszonylatban nem is érzik magukat fasisztáknak. Itt nem csupán arról van szó, hogy az europai fasizmus elvesztette történelmi csatáját és hogy erőszakos módszereivel, az áldozatok millióival kihívta maga ellen a széles néptömegek ellenszenvét és megvetését. Valódi fasiszta párt Spanyolországban nem létezett. A fallangista mozgalom alapítója és fő ideológusa José Antonio de Rivera, a már említett fasiszta diktátor fia, az 1933-tól 1936-ig tartó időszakban nem identifikálta magát a fasisztákkal, elutasította részvételét az úgynevezett fasiszta internacionálé kongresszusán, amelyet a franciaországi Montreux városkában tartottak meg 1934-ben, és A. Hitler sem sorolta a fallangista mozgalmat a fasiszta mozgalmak közé stb.

A spanyol fasizmus sajátosságai

A fasizmus szubjektív hovatartozásának kérdéséhez tartoznak azoknak az erőknek az osztály, politikai és eszméinek tarkasága is, amelyek a szélsőjobboldali tömbbe egyesültek a polgárháború folyamán. Spanyolország egyik sajátossága, hogy a győzelmet nem valamelyik fasiszta párt mint például Olaszországban vagy Németországban, hanem a hivatalos katonaság nagyobb csoportja vívta ki. 1936-tól 1939-ig Spanyolországban tulajdonképpen a hagyományos jobboldal katonai diktatúrát vezetett be. A vezető generálisok csoportja magához vonzotta a meglehetősen tarka összetételű jobboldali tömböt, továbbá a falangista mozgalmat is, amely jelentéktelen politikai erőt képviselt és amelynek programja részben *megegyezett* az olasz fasizmussal. Ez a radikális fasiszta párt kifejezetten a fiatalabb szövetséges szerepét játszotta a jobboldallal létrehozott koalícióban és hamarosan annak politikai *fegyverévé* vált. A spanyol szélsőjobboldal és a kissebbségi, *különleges* radikális (doktrinér) fasiszta elemekből álló politikai koalíciós tömb mindmáig megtartotta sajátos jellegét. Ezen a téren a spanyol fasizmus talán, a már rég vereséget szenvedett Horthi Miklós által létrehozott magyar fasizmushoz állt a legközelebb. Magyarországhoz hasonlóan a jobboldali tömbön belül kifejezésre jutottak a monarchia hívei és ellenfelei közti politikai ellentétek.

A spanyol fasizmus hasonló módon jutott hatalomra mint a magyar fasizmus. Eltérően a többi fasiszta mozgalmaktól a spanyol és a magyar fasizmus fegyveres lázadása 1919 illetve 1939-ben győzedelmeskedett a relatívan haladó, baloldali politikai pártok által vezetett központi kormányok felett. A spanyol fasizmus hosszabb, mélyebb és véresebb polgárháborúba sodorta az országot és győzelmét legnagyobb mértékben az idegen katonai segítségnek köszönhette.[1] A 32 hónapig tartó elkeseredett küzdelmeknek több mint egymillió áldozata volt, 650 000 pedig elhagyták az országot. A győzelem után a spanyol fasiszták több mint 200 000 személyt végeztek ki. Elűzték és fizikailag megsemmisítették a politikai baloldal és a köztársasági hadsereg nagyobb részét is.

Bizonyosra vehető, hogy a fasizmus nem győzedelmeskedett volna Spanyolországban a három fasiszta állam – Németország, Olaszország és Portugália sokoldalú, közvetlen és hatékony támogatása nélkül. Ezek az államok, különösen Portugália már az államcsíny előkészítésében is támogatta a jobboldaliak összeesküvését, amely a hivatalos spanyol kormány ellen irányult. Már az államcsíny végrehajtása utáni napokban (1936. július 17-én) Németország és Portugália átszállította Marokkóból, amely spanyol protektorátus alatt állt, a lázadó csapatokat az európai Spanyolországba. A polgárháború folyamán a „nacionalisták"[2] oldalán 120 000 olasz, 50 000 német, 20 000 portugál és 100 000 marokkói önkéntes harcolt.[3] Figyelembe

véve azt a tényt, hogy a nacionalisták sokoldalú külföldi segítséget kaptak, arra következtethetünk, hogy a fasizmust kívülről erőszakolták rá a spanyol népre.

1939-ben a spanyol fasizmus a gazdaságilag relatívan elmaradott déleurópai államban, amelyben a tőkés viszonyok még nem bontakoztak ki teljesen, győzedelmeskedett. Ezekből a körülményekből következnek azok a sajátosságok, amelyek közelebb hozzák a spanyol fasizmust a gazdaságilag kevésbé fejlett keleteurópai és balkáni államokhoz, és ugyanakkor ebben különbözik a német és osztrák, részben az olasz fasizmustól is.

A spanyol falangista mozgalomnak a polgárháború folyamán nem sikerült, egészen a nacionalisták végső győzelméig, híveket toboroznia a munkásosztály soraiból. A lázadó tábornokok és a hagyományos jobboldal nem látta szükségét és nem is kísérelte meg, hogy egyes szocialista vagy kapitalistaellenes eszmét hirdető párttal bármilyen tárgyalásokba bocsátkozzon. Még taktikai okokból sem voltak hajlandók bizonyos szocialista szimbóliumok, mint pl. a vörös zászló, május 1. megünneplése, jelmondatok stb. használatára.

Hasonló indítékból a spanyol fasizmus soha sem hirdetett ateista eszméket, sőt a katolicizmust nemzeti jellegzetességnek tüntette fel. A spanyol fasizmus kiemelt klerikalizmusa a már rég legyőzött osztrák, magyar és délszláv (Horvátország, Szlovénia) fasiszta mozgalmakhoz hasonlítható.

A katolikus színezetű spanyol fasizmus nem hirdetett raszista jelmondatokat, sovinizmusának pedig védekező jellege volt. A Franco-rendszer állami tájékoztató szolgálata néha angolellenes hajszát indított (Gibraltár miatt), de az ilyenfajta sovinizmus nem lett a spanyol fasizmus jellegzetes sajátossága. A spanyol inkvizíció még 1492-ben radikális módon megoldotta a zsidókérdést és ezért nem is került sor nagyméretű antiszemitizmusra mint pl. Németországban, Lengyelországban, Magyarországon, vagy Romániában. Az antiszemitizmus nem is került be a spanyol fasiszták programjába, és ebben szembetűnően különbözött a német és osztrák nemzeti szocializmustól.[4]

Mivel a spanyol fasizmus a jobboldal eszköze lett, nem tettek lehetővé számára a társadalom átszervezésére irányuló eszmék hirdetését. Ezt különösen a konzervatív tábornokok ellenezték a baloldali erők feletti győzelmük után. A spanyol fasizmust leginkább a királyság aranykora és a hajdani Spanyol világbirodalom múltja érdekelte. A spanyol nemzeti hovatartozás kiemelésével a fasiszták a régi birodalom fényét kísérelték meg visszaidézni. Ebben a tekintetben a spanyol fasizmus nem volt egyedülálló, de ez a sajátsága jobban volt kiemelve mint a többi európai államokban.

Az állam szerepének és gazdasági jelentőségének kiemelése Spanyolországban kevésbé érvényesült mint a „totalitáris" Német és Olaszországban. A spanyol fasizmus a gazdasági politikában nem törekedett az állam szere-

pének fokozottabb kihangsúlyozására, a gazdasági élet terén nyíltan támogatta a hazai tőkések és nagybirtokosok érdekeit. Az állam hatása nemcsak a gazdaságban, hanem a társadalmi élet többi területein is gyengébb volt, mint Németországban és Olaszországban, és nem törekedett a szabadidő, a család és a lakosság biológiai szelekciójának szabályozására.

Ebben az értelemben a spanyol fasiszta rendszer legsötétebb időszakában is (1939—1946.) kevésbé volt totalitáris, német és olasz rokonainál.

A spanyol fasiszta rendszer külpolitikája nem tükrözi a német és olasz fasiszta rendszerek agresszivitását. Vezére Franco, óvatos és reális politikusnak bizonyult, és tisztában volt mozgalmának gyengeségeivel. Ügyesen kihasználta az ország geopolitikai fekvésének előnyeit (a frontok távolsága a II. világháború folyamán, az Ibér félsziget stratégiai fontossága az USA számára egy esetleges III. világháború esetén). Az 1940—1945-ig tartó időszakban a katonai semlegesség politikáját folytatta, területéről nem engedélyezte a szövetségesek megtámadását, időben elhagyta a tengelyhatalmakat és 1943 októberében feloszlatta a Kék hadosztályt. 1945—1950 között túlélte a politikai elkülönítés súlyos időszakát is, és bekapcsolódott a kommunistaellenes zavaros politikába, majd 1953-ban az USA katonai szövetségese lett. Engedélyezte az USA számára rendkívüli fontossággal bíró támaszpontok létesítését, természetesen busás anyagi haszon ellenében.

Az előbbiekből kitűnik, hogy a spanyol fasiszta rendszer geopolitikai fekvésének köszönhetve élte túl a világháborút (ha közelebb került volna európai hadszinterekhez, biztosra vehető, hogy megsemmisült volna az 1944—1945-ös esztendőkben). A nyugateurópai szövetségesek nem akarták erőszakkal megdönteni a rendszert a háború utáni években, a későbbiek során pedig az USA és egyes fejlett kapitalista államoknak köszönhetve (Franciaország, az NSZK) kerülte el végzetét. A külpolitika terén a spanyol fasizmus ügyesen kihasználta azokat a lehetőségeket amelyeket az ingatag nemzetközi politikai légkör nyújtott. A Franco-rendszer ebben az időszakban belpolitikáját külpolitikai tevékenységével hangolta össze. Hogy elfogadható partnere legyen a NATO szövetségnek, totalitáris fasiszta rendszeréből fokozatosan eltávolított bizonyos szimbólumokat és intézményeket. Ugyanabból a célból látszólagosan liberálisabb politikai rendszert hozott létre. Ugyanakkor a Franco-rendszer természete és azok a társadalmi erők, amelyekre a rendszer belpolitikájában támaszkodott, nagymértékben korlátozta külpolitikai manőverezését. Franco külpolitikája mindenesetre lehetővé tette, hogy diktátori rendszerének alapvető jellegzetességeit haláláig megtarthassa.

Az eddigiek folyamán a fasiszta mozgalom egyes csoportjait már többször kénytelen voltam megemlíteni. Figyelembe véve kezdeti és későbbi szociális és politikai tarkaságát, és az elmúlt 40 év változásait, nem könnyű meghatározni, hogy a) kik voltak és b) kik képezték a jelenlegi fasisztákat Spanyolországban. Az a)-hoz tartozóak nem biztos, hogy azonosak a b)-hez tartozókkal. A mai fasisztákat joggal tekinthetjük neofasisztáknak, akik különleges társadalmi-politikai körülmények között léteznek és tevékenykednek.

A spanyol fasizmus tanulmányozói (R. Carr, H. Thomas és mások) a mozgalmat a falangista politikai szervezettel azonosítják. Ez az állítás nem fedi teljesen a valóságot. A falangisták mellett Spanyolországban még más csoportok is léteztek amelyeket a fasizmus hullámaihoz kell sorolnunk. Időközben a falangista szervezet összetétele és helyzete lényegesen megváltozott. Az azonosítás továbbá nem magyarázza meg a francoizmus és a falangizmus, továbbá a frankoizmus és a fasizmus közti különbséget.

A szervezett és tartós[5] spanyol fasizmus kialakulásának kezdetét a Támadó Nemzeti Szakszervezeti Egyesület (Juntas Ofensivas Nacionalsindicalistas, röviden J. N. O. S. 1931-ben alakult) és a Falange Espanola kisebb politikai csoportjaiban kereshetjük. A Falange Espanola-t Jose Antonio Prima de Rivera ügyvéd és III. Estele márki hozták létre. 1934-ben a két csoport egyesült és egy meglehetősen hosszú nevű szervezetet a La Falange Espanola de las J. O. N. S.-ot alakították meg. Az egyesült szervezet élére Jose Antonio került, szimbólumul pedig a vörös-fekete színt választották, amely korábban a J. N. O. S. zászlaját díszítette. Az egyesült szervezetnek saját erejéből nem sikerült tömeges szervezetté válnia. A becslések szerint 1935-ben a falangista szervezetnek mintegy 8—10 000 tagja volt. Legtöbbjük Madrid és Sevilla környékéről származott. A tagságot a kispolgári rétegek képviselői (többnyire egyetemisták), a szolgáltatásban dolgozók egy része (taxisofőrök, pincérek) a mezőgazdaságban dolgozók bizonyos rétege, főleg Vaiadolid környékéről, továbbá a lumpenproletariátus alkotta. A tagság kizárólag kastilliákból állt, és kifejezetten unitarista beállítottságú volt. A falangista mozgalmat a szélsőjobboldali nagytőkések és földbirtokosok pénzelték, annak ellenére, hogy 26 pontból álló programjukban a bankok és a közhivatali állások államosítása mellett foglaltak állást.

A falangista mozgalom egyedüli ideológusának, Jose Antoniónak műveiben megtalálhatóak az újgazdagok és az uzsoratőkések arisztokratikus bírálata is. A tőkés társadalom ellentéteivel[6] a – régi jó idők – patriarchális viszonyok harmóniáját állítja szembe, José Antonio ellenezte a szocializmust (materialista világnézete és az osztályharc hirdetése miatt), ugyanakkor elvetette a többpártrendszerű liberális polgári politikai demokráciát is. A spa-

nyol társadalmi rendszer alapjait szerinte a foglalkozásoknak, a családoknak és a településeknek kell meghatározniuk. Jose Antonio egy totalitáris állam létrehozása mellett szállt síkra, amely egyaránt védelmezné a szegények és a hatalmasok érdekeit. Politikai állásfoglalása ezenkívül nagy méretű vallási miszticizmust is tükrözött.

A kitűzött feladatok megvalósítása érdekében, szerinte a falangista mozgalomnak az erőszakot is alkalmaznia kell, különösen ha az, az „igazság és a haza" érdekeit szolgálja. Politikai állásfoglalása ezenkívül nagyméretű vallási miszticizmust is tükrözött.

Az egyesült szervezet létrehozásakor Jose Antonio a Spanyol Kortez képviselője volt. (1933-ban választották monarchista képviselővé). Az akkori Spanyolországban már két jelentős politikai tömb létezett. Jose Antonio és hívei egy harmadik tömb létrehozását tűzték ki célul. (A jobboldali politikai körök már egyízben visszautasították közeledésüket). A haladó mozgalomban, amely a Népfront nevet viselte, a köztársaságpártiak, a szocialisták, az anarchisták, a kommunisták, továbbá a baszkok és a kalonok autonóm törekvéseinek hordozói léptek fel. Ellenük az 1936-os sorsdöntő választásokon az egyesült jobboldal lépett fel (Nemzeti front), amelyben a konzervatívok, a klerikális erők, továbbá a királypártiak (Károly és Alfons hívei) és mások voltak képviselve. A választások a Népfront győzelmével értek véget, 4,7 millió szavazatot kaptak, az Egyesült jobboldalra 4 millióan, az úgynevezett Centrumra 450 ezren szavaztak. A választásokon a falangista szervezet kudarcot szenvedett. Nem sikerült harmadik politikai tömbként eredményt elérniük, sőt elvesztették egyetlen képviselői mandátumukat is.

A Második köztársaság utolsó esztendeiben a falangista mozgalmon kívül más fasiszta erők is tevékenykedtek. A német, az olasz és az osztrák fasisztáknak lelkes hívei voltak a többi politikai pártokban és csoportokban, pl. a kereszténydemokratáknál, a monarchistáknál stb. A királypárti Rada ezredes falangista fegyveres alakulatokat képezett ki. A Katolikus Ifjúságot Seraño Sureño, Franco sógora vezette, a spanyol hadseregben pedig a jobboldali tisztek csoportja két titkos szervezetet hoztak létre, a Katonai Hunta-t, és a Spanyol Katonai Szövetséget (UME-t). Ez a két titkos szervezet jelentős szerepet játszott a köztársaság megdöntésénél és jelentős befolyással rendelkezett a jobboldali politikai erők körében. A Katonai Hunta tagjait aktív, nyugdíjazott és lefokozott tábornokok képezték, akik a köztársaság elkeseredett ellenségei és a monarchia hívei voltak. A Katonai Hunta élén Sanhurho tábornok, az 1932-es sikertelen katonai puccs szervezője állt. Az összeesküvőket a szomszédos Portugáliából irányította. A Hunta kiemelkedő tagjai közé sorolható még E. Mola tábornok, Navarra katonai parancsnoka, F. B. Franco, a Kanári szigetek, és M. Goded tábornok a Baleari szigetek parancsnoka. A Hunta kapcsolatait az UME szervezeteivel

Mola és Goded tábornokok tartották fenn. Az UME szervezete 1936-ban 3436 aktív, 1843 tartalékos és nyugdíjazott tisztet, 2131 aktív altisztet, 1843 tartalékos és nyugalmazott altisztet számlált.

Mivel a választásokon a spanyol jobboldal vereséget szenvedett, erőszakkal próbálták megdönteni a Második Köztársaságot. Törekvésüket a hadsereg tisztikara is támogatta. A spanyol nagytőkések és földbirtokosok és a katonatisztek közti politikai szövetség megkötésére 1936 nyarán került sor. Ezzel a szövetséggel kívánták meggátolni a polgári reformok további kibontakozását, a köztársasági kormány konszolidációját, és a baloldali politikai mozgalmak erősödését is. A hivatásos hadsereg egy része is a jobboldalhoz csatlakozott. Ezt eszmei meggyőződésből vagy egyéni érdekből kifolyólag tették. A második köztársaság felére csökkentette a katonaság és a tisztikar számát, a tábornokok egy részét pedig nyugdíjállományba helyezte. A Második köztársaság, különösen pedig a Népfront egyes politikai pártjai militaristaellenes beállítottságúak voltak. A baloldali politikai erők tevékenységének hatására gyengült a tisztikar társadalmi helyzete, tekintélyük is csökkent. A politikai jobboldal és az összeesküvő tisztek csoportja közötti szövetség alapját a szocialistaellenes beállítottság, vallási fanatizmus, rend és fegyelem, az erős kéz politikája, az unitarizmus, és a spanyol birodalom hagyományainak ápolása (hierarchia, hűség és engedelmesség) képezte. Ezeknek a meglehetősen konvencionális elvi álláspontoknak nem kellett volna fasiszta színezetet nyerniök, de a bonyolult nemzetközi helyzet és a hazai politikai körülmények összjátéka folytán mégis ez történt.

A hatalom megszerzéséért folyó küzdelemben, a megváltozott politikai helyzet következményeként, átszervezték a jobboldali tömb vezetőségét. A kudarcot vallott „civil" politikusok helyett az összeesküvő tábornokok vették át a vezetést. Politikájukat erőszakra alapozták és azokra a fegyveres erőkre támaszkodtak, amelyeket a jobboldalnak sikerült magához vonzania. Az 1936. július 16-i felkelés kezdetétől a tábornoki Nemzetvédelmi Junta Sanhurho[7] tábornokkal az élen, a jobboldal vezető szubjektív erőit képezte. 1936. szeptember 29-én a lázadó tábornokok csoportja Franco tábornokot diktátori hatalommal ruházta fel. Az új generalissimus rövidesen a fasiszta reakció fő támasza lett. Ezek a változások a Franko-korszak kezdetét jelentették, és a fasizmus spanyol változatát honosította meg. A frankoizmus kibontakozása jelentősebb helyet biztosított, a jobboldali politikai tömbön belül a falangista szervezetnek is.

Eltérően a spanyol történészek hivatalos magyarázatától, akik utólag a Franko-rezsim történetének hamisításával próbálkoztak, könnyen megállapítható, hogy a kezdetben a falangista mozgalom és az összeesküvő tábornoki kar közötti viszony nem volt a legmegfelelőbb. Franco elutasította a falangista mozgalom közeledését, Jose Antonio (a Franko rendszer fő

apostola) pedig több ízben bírálta a jobboldali tábornoki kar által vezetett összeesküvést. A lázadás, Vaidolid környékének kivételével, a falangista mozgalom tudta nélkül tört ki. A spanyol pogárháború a hadsereg és a baloldali politikai pártok és munkásmozgalmak közti leszámolásként kezdődött. A „nemzetiek" (frankoisták) katonai erejét a spanyol idegenlégió, a szárazföldi hadsereg egy része, a tisztek és altisztek többsége, a tisztiiskola növendékei, a zsandárok nagy része, és a légihaderő kötelékeinek és a flotta alakulatainak egy része képezte. Számottevő erőt képviseltek a károlypártiak fegyveres alakulatai is. A háború befejezésekor számuk 80 ezer főt tett ki.

A tábornoki kar összeesküvése nehéz helyzetbe hozta a falangista mozgalmat. Politikai és félkatonai szervezetként majdnem teljesen megszűnt létezni. Még 1936 tavaszától kezdve vezetőinek legnagyobb része be volt börtönözve. Vezérük Jose Antonio Alikante városkában raboskodott. Azokon a területeken, ahol elfojtották a lázadást, a munkásmilícia és a köztársasági erők karhatalma, a falangista mozgalom elfogott és bebörtönzött tagjait lázadókként kezelték. A falangista mozgalom vezéreit rövidesen ki is végezték, köztük Jose Antoniot, Ruis de Aldat, Ledesmat, Redondot és másokat. A szervezet 25 ezer tagja ily módon vezetők nélkül maradt.

A lázadók által elfoglalt területeken csak kevésbé fontos szervezetek tartózkodtak, vezetőik másodrangú szerepet töltöttek Jose Antonio szervezetében. A falangisták részt vettek a lázadó hadsereg, a Károly-pártiak és a többi jobboldali fegyveres csoportok oldalán a haladó köztársaságpártiak és a baloldaliak elleni mészárlásban.

A falangista mozgalom új szerepét a jobboldali tábornokok csoportja határozta meg. A hagyományos jobboldali pártok, a polgárháború folyamán, köztük a kereszténydemokrata párt is, szétszóródtak és megszűntek létezni. A tábornoki karnak ezért egy olyan politikai szervezetre volt szüksége, amely népszerűsítette volna hatalmukat, és új hívek toborzására is alkalmas lett volna. Annak ellenére, hogy a polgárháború folyamán a falangista mozgalom jelentős veszteséget szenvedett, a falangista mozgalom teljes mértékben támogatta a katonai diktatúrát és rövidesen az új rendszer félhivatalos politikai szervezeteként tevékenykedett. A falangista mozgalom a Franco rendszer támogatása által rövidesen megerősödött. Soraikat a hagyományos politikai jobboldal (a klerikálisok, monarchisták) pártjainak tagjai, az opportunisták, a korábbi anarchisták és szocialisták bővítették. 1937 tavaszán a falangista mozgalom már 200 ezer tagot számlált és elit alakulatai a Kékingesek külön egységekként harcoltak a frankoista hadsereg kötelékeiben. Jose Antonio halála után a falangista mozgalom élére Manuel Hedilla, a félig írástudatlan mechanikus került.

A falangista mozgalom első nagyobb fellendülése egyben az igazi mozgalom végét is jelentette. Franco tábornok elhatározta, hogy megváltoztatja a falangista mozgalom korábbi felépítését. A jobboldali politikai szer-

vezetek maradványait egy egységes politikai szervezetbe tömörítette, ugyanakkor attól tartva, hogy a falangista mozgalom veszélyeztetheti uralmát, bebörtönözte a mozgalom vezetőit miután előzőleg összeesküvéssel vádolta meg őket. 1937 áprilisában a generalisszimusz személyesen vette a kezébe a mozgalom irányítását, sógorát S. Sunerot pedig a mozgalom fő szervezőjévé tette meg. Az ily módon átszervezett mozgalom 1957-ig Spanyolország egyetlen hivatalos politikai pártjaként szerepelt és a „Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofansiva Nacional-Sindikalista" (röv. FET) nevet vette fel.

Feltehető a kérdés, hogy miért kényszerítette az egész jobboldalt a falangista szervezetbe, hiszen ő maga sem értett mindenben egyet Jose Antonióval, a mozgalom fő szervezőjével és ideológusával. A már említett politikai helyzet (a polgárháborúban szétforgácsolt jobboldali pártok) mellett a külpolitikai tényezők is valószínűleg fontos szerepet játszottak. A polgárháborúban elért eredmények nagymértékben a német, olasz és portugál fasiszta államok támogatásától függtek. Stratégiáját a generalisszimusz már akkor az „új európai rend" híveihez kötötte. A falangista mozgalom szervezeti felépítése és világnézete megfelelőnek mutatkozott a franko rendszer számára, hogy rajta keresztül megfelelő külpolitikai kapcsolatot teremtsen.

Miután a falangista mozgalom a Franko-rendszer hivatalos politikai pártjává vált, soraiban nagyszámú karrierista és „realista" politikus volt található. A falangista mozgalom tagsága a következőképpen alakult:

február	1936 – 25.000	1940 – 725.000
	1937 – 240.000	1941 – 890.000
	1938 – 362.000	1942 – 932.000
	1939 – 650.000	1942—1957-ig – 950.000

Téves volna azonban még az 1937—1957-ig tartó időszakban is a Falange szervezetet a spanyol fasizmussal (frankoizmussal) azonosítani. Habár az össz frankoisták tagjai voltak a Falange szervezetnek, nagy volt a „formális" tagok száma is. A szervezet „aktív" tagságát a „polgárháború veteránjainak szervezete" képezte.

A Falange sohasem volt a legfelső hatalom hordozója, inkább a katonai diktatúra különleges eszközeként szerepelt. A polgárháború végén Franco lefegyverezte a Falange fegyveres különítményeit[8] (114 zászlóalj, 45 000 fő), hogy ily módon szüntesse meg a tábornokok aggodalmát. Hasonló okból vezérelve barátját és tiszttársát Munos Grandes brigádtábornokot nevezte ki a Nemzeti Szövetség főtitkárává, amelynek tisztségét korábban S. Su-

ñero töltött be. A Franco mögött álló katonai-polgári koalícióban a Falangenak jelentőssebb szerepe volt, és a rezsim egyik fő támaszát képezte. Vezetői különleges feladatokkal voltak megbízva. Ellenőrizték a sajtó és a szakszervezet vezetését, az ifjúság nevelésére, és a lokális közigazgatási szervek munkájára is ők ügyeltek. Jelentősebb falangista politikusok miniszteri tárcát is kaptak, városelnöki és járásfőnöki tisztségeket viseltek stb. Kulcsfontosságú minisztériumokat azonban csak magasrangú katonatisztek, ismert királypártiak és az egyházhoz közelálló személyek vezettek.

A Falange világnézete, amelyet Jose Antonio alapozott meg a Franco-rezsim hivatalos ideológiája lett. A spanyol rádió naponta többször is sugározta a falangisták himnuszát. A Falange szimbóluma az ország minden területén megtalálható volt, a falvak és templomok sem voltak kivételek. Az új állam építésében Franco a Falange politikai platformjának csak egy részét használta fel, a többit mellőzte. A társadalmi tulajdon felett José Antonio szerint a termelők rendelkeznek (korporatív szakszervezetek). A személyi, a családi, községi és a nemzeti (állami) tulajdon a társadalmi (korporatív) tulajdon kiegészítését szolgálja. Ezekkel a nézetekkel José Antonio az osztályharcok élét szerette volna tompítani.

Az előbbi programból a Franco-rendszer a korporatív állam felépítésének bizonyos elemeit vette át, mint pl. az egységes szakszervezeti mozgalom létesítését, amely közvetlenül az uralkodó pártnak – mozgalomnak van alárendelve (FET). Mivel a FET mindenben az állam érdekeit szolgálta, ez egyben a szakszervezeti mozgalom államosítását is jelentette. A nemzeti szakszervezeti központoknak (vertikális szakszervezet) az össz spanyol termelőket a „keresztények közössége" nevű egyesületbe kellett egyesíteniük. („La ley de la Organizacion Sindica " 1940. XII. 6.) Az egység, a teljesség és a hierarchia elvi álláspontok alapján, gazdasági ágazatokként, a munkaadókat és a munkásokat is a vertikális szakszervezetekbe tömörítették (Fuero del Trabajo, XIII. nyilatkozat, 1938. III. 9.). A szakszervezetek többi formáit beszüntették, és a tagságot a vertikális szakszervezetekben kötelezővé tették mindenki számára.

A Fuero Trabajo alkotmányos dokumentumban Franco a magántulajdoni és az egyéni kezdeményezést (vagyis a klasszikus kapitalista tulajdonviszonyt) a rezsim gazdasági rendszerének alapjává nyilvánította. Az állam közbelépése csak az egyéni kezdeményezést segítheti elő, és elsősorban a munkaidő és a munkabérek meghatározását szolgálja. A vállalatok hierarchikus termelési egységeket képeznek és a főnök irányítása alatt állnak. Ugyanez a törvény betiltotta a sztrájkokat és az ellenállás más formáit is. Franco nem támogatta a Falange korábbi törekvését, amely a kulcsfontosságú gazdasági ágak államosítását irányozta elő. Franco Spanyolországában az állam szerepe legjobban a munkásosztály feletti ellenőrzésben nyilvánult meg. Az alkotmány Spanyolországot nemzeti állammá nyilvánította, amely-

ben a liberális kapitalizmus és a marxista eszmék mellőzésével, a haladás hordozóit a hazafias erők és az egységes szakszervezet képezik.

Franco nem követte mindenben Mussolini korporatív államának és még kevésbé a német nemzeti szocializmus intézményeinek felépítését.[9] Az „új állam" további felépítését a II. világháború kezdetén állította meg. Az előre meghirdetett új nagy alkotmány, amelynek jogilag kellett mghatároznia Franco államát, sohasem született meg. Erre valószínűleg a fasizmus első nagyobb veresége és a belpolitikai tényezők voltak hatással. A spanyol fasiszta állam további kiépítését a jobboldali erők konfrontációja is nagymértékben csökkentette. Franco politikája az utóbbi 40 évben a jobboldali politikai áramlatok ellenőrzésén és egyesítésén alapult, és közben mindegyik áramlatnak adott vagy ígért valamit. Egyetlen áramlatnak vagy intézménynek (hadsereg, titkos rendőrség, egyház) sem engedélyezte hatalmának teljes kibontakozását, amely természetesen csak a másik csoport rovására történhetett volna. Ugyanakkor egyik félnek sem teljesítette minden óhaját és kívánságát. Az effajta politikában nagy mesternek bizonyult. A monarchia restaurációjáról a spanyol jobboldalnak, beleértve a fasisztákat is, nem volt egységes álláspontjuk. Ebben a kérdésben Franco sem foglalt határozottan állást és jogilag nem is rendezte. 1947-től Spanyolország az alkotmány szerint királyság volt, de uralkodó és dinasztia nélkül.

Franco generalisszimusz időben megérezte olasz és német pártfogóinak katonai vereségét. A megfelelő külpolitikai lépések mellett (katonai semlegesség, a szövetségesekkel való titkos tárgyalások, a Kék Hadosztály felszámolása stb.) a belpolitika terén is megfelelő intézkedéseket foganatosított. A német és az olasz fasiszták kiemelkedő híveit eltávolította a vezető beosztásokból. 1942 júliusában létrehozták a nemzetgyűlést (Cortes Españoles), a spanyol nép legfelsőbb képviselő szervét amelynek csak tanácsadó szerepe volt. A képviselők többségét a végrehajtó szervek jelölték ki és közülük egyet sem választottak közvetlen szavazás útján. 1945. július 17-én hivatalosan kihirdették a Spanyol Alapokmányt (Fuero de las Espanoles). Az alapokmány elsősorban külföld felé irányult és az alapvető emberi jogok nyilatkozatát tartalmazta (törvény előtti egyenlőség, szólásszabadság, a lakhely szabad meghatározása, habeas corpus, jogi biztonság stb.). A szokásos polgári jogok nyilatkozata mellett a spanyol Alapokmánynak különleges tartalma is volt, pl. a katolikus egyház hivatalos támogatása, a polgári jogok megvalósítását az állami érdekek határozzák meg (ez a gyakorlatban az alapvető jogok tagadását jelentette) a kollektív folyamodványok (petíciók) betiltása, és a magántulajdon különleges védelme.

1945 októberében külön törvénnyel nemzeti referendum bevezetését látták elő, 1947. július folyamán elsőízben végre is hajtották (az államfői tisztség öröklése). A különböző részleges reformok a franco rezsim sajátos-

ságainak a megőrzését szolgálta, amely a totalitaris fasiszta állam külső formáinak eltávolításában és a rezsim liberálissabb színű feltüntetésében nyilvánult meg.

A spanyol neofasizmus

A francoizmus fokozatosan kezdte meg a fasizmus leépítésének folyamatát, ugyanakkor a jobboldali katonai diktatúra is alkalmazkodni kezdett a megváltozott nemzetközi viszonyokhoz. A fasizmus leépítését nagy óvatossággal hajtották végre (nehogy megbomoljon a belső egyensúly) és ez különössen a Falange leépítésében jutott kifejezésre. 1945-ben a Falange megszünt hivatalos pártként létezni. Beszüntették a fellendített karral való fasiszta üdvözletet is. 1957-ben a katonai körök és a Falange vezetősége közti összeütközés után, Franco feloszlatta szervezetüket. A következő esztendőben egy külön törvény a Nemzeti Mozgalom szervezet létrehozását irányozta elő (a szervezet átvette a FET szerepkörét és kádereinek nagy részét is, a FET szimbólumait, a kék egyenruha viselését stb. pedig mellőzte). Az új szervezetben a Falange elvesztette vezető szerepkörét, a Cortesben fenntartott képviselői mandátumokat, és a szakszervezet feletti ellenörző szerepét is. 1962-ben a spanyol rádió beszüntette a fasiszta himnusz sugárzását is stb. Az 1958-as Törvény a nemzeti mozgalomról, az 1967-es Szervezési Törvény, még inkább meghatározta a frankoizmus színváltoztatását és a rendszer politikai erőinek az átcsoportosítását.

Téves volna azonban a háború utáni változásokat csupán formális jogi szempontból értékelni. Franco továbbra is az arisztokratikus tömb maradványaira, a burzsoáziára, az egyházra (1970-ben a papság száma 22 913), a polgári és a katonai bürokráciára, és más társadalmi csoportokra támaszkodott. Egy esetleges polgárháborútól való félelmét a titkosrendőrség, a hadsereg, a csendőrség, a rendőrség és a bíróságok segítségével küzdötte le. E „hatékony" eszközökre támaszkodva megengedhette magának a belpolitikai élet bizonyos fokú liberalizációját, annál is inkább mert segítségével megerősítette külpolitikai helyzetét, elősegítette az ország gazdasági fejlődését is csökkentette a belső elégedetlenséget is.

Hosszabb gazdasági elszigeteltség után, Franco, az ötvenes évek végén, megnyitotta Spanyolország kapuját a modern technológia és az idegen tőke beáramlása előtt. Az országot a külföldi turisták milliói lepték el, és a külföldi újságírók előtt is megnyílt az út. Megengedte a spanyol állampolgárok külföldi utazásait, és a munkaerő külföldre való vándorlását is. A munkásosztály helyzete is javult az országban (magasabb bérek, egészségügyi és szociális bizt.). A könyvkereskedésekben ma nagyobb választékban találhatók a baloldali és marxista irodalmi kiadványok, mint némely

szocialista államban. S. Karillo, a spanyol KP főtitkára szavai szerint, a francoizmus elvesztette fasiszta jellegének nagy részét.

Az új típusú „modernizált" neofasizmus azonban megtartotta alapvető jellegét (szociális osztályalapját, kádereinek nagy részét, az erőszak alkalmazását vagy azzal való fenyegetést). Az ismert jobboldali áramlatok képviselői továbbra is egymásközt osztják el a vezető pozíciókat. A három katonai minisztérium a tábornokok részére van fenntartva, sőt legtöbbször a belügyminisztérium is. A károlypártiak az igazságügy és a tanügy irányítói, a volt falangisták többnyire munkaügyi miniszterek vagy a vertikális szakszervezetek vezetői. A külügy, a gazdaságügy és a tájékoztatásügy az egyház hatáskörébe tartozik. A katolikus egyház vezető köreinek jelentős szerepük van a régensek tanácsában. (Feladatkörükbe tartozik az új államfő megválasztása is.)

Spanyolországban továbbra is csak egy politikai szervezet, az „El Movimiento Nacional" létezik. Ez a párt a spanyol alkotmányos rendszer szerves részét képezi. A választások alkalmával a képviselőjelölteknek a nyilvánosság előtt e párt programelveit kell vallaniok. Az államfő egyben a párt vezére is, a mozgalom legfelsőbb szerve a Nemzeti Tanács, magas tanácsadói és végrehajtói tisztséget tölt be és részben törvényhozó szerepkörrel is rendelkezik. A Nemzeti Tanács ülésein a kormány elnöke elnököl, a mozgalom főtitkára államminiszteri ranggal rendelkezik és a Tanács tagjai egyben a Kortez képviselői is. A tagság létszáma 930—950 ezer főt tesz ki.

Hasonlóan a klasszikus fasizmus korszakához, a Nemzeti mozgalmat sem szabad a neofrancoizmussal azonosítani. A mozgalom politikailag nem egységes és a mozgalmon belül majdnem legálisan számos egyesület, klub és társaság tevékenykedik. A neofasiszták magvát a „polgárháború veteránjai" és a „Kék hadosztály" egyesületei alkotják (létszámuk 372 ezer). A „veteránok egyesületén" belül is több politikai áramlat tevénykedik.

A Nemzeti mozgalom klerikális szélsőjobboldali csoportja a dúsgazdag Blaza Pinjaro nemzeti tanácsos köré csoportosult. A „Fuerza nueva" (Új erő) című folyóiratukban a „nemzeti kereszténység" leple alatt a volt falangisták és a károlypártiak szövetsége mellett szállnak síkra. Az „Öreg Gárda" csoportja, amelynek élén Karlos Pinia áll, a Jose Antonio elméletét ápoló szakkörök, a „Distrito Centro" egyesület, az Ifjúsági Front volt tagságának csoportja, az eredeti Falange elvi álláspontjaiból indulnak ki, bírálják a Franco-rendszert (különböző eréllyel), amely 1937-ben elnyelte a Falanget. 1968-ban még egy ifjú falangista szervezet alakult a „Nemzeti Front Szabad Szövetsége" néven. E csoport, vezérül a Falange régebbi „történelmi" vezérét M. Hedillat választotta. Programjuk a spanyol kapitalizmus megváltoztatását látja elő, új gazdasági berendezést hirdet, és a munka fölényét akarja biztosítani a tőke felett. A volt falangisták közül kiemelkedik a „baloldali csoport" (K. Kastila vezeti) amely Jose Antonio kapitalista-

ellenes és szocialista nézeteit emeli ki. Ez a baloldali falangista csoport a Franco-rendszer elleni küzdelemben a hagyományos és új baloldali pártokkal keresi az együttműködést.

A francoizmus túlélte az össz európai fasiszta rendszereket és nagyfokú alkalmazkodásról tett tanúbizonyságot. Fennmaradását éppen alkalmazkodási képességének és a fokozatossan végrehajtott reformoknak köszönhette. A rendszer történelmi anakroizmusát azonban a rezsim megszemélyesítőinek, az idős tábornoki karnak sem sikerült elkerülniök. A spanyol neofasizmus napjai meg vannak számlálva. Helyét a kibontakozó polgári demokratikus Spanyolország foglalja el.

Fordította: *Belovai József*

Jegyzetek

1 A magyar fasiszták győzelmét, a francia és a román megszálló csapatok segítették elő.
2 Az összeesküvők maguknak ezt a nevet adták. Erre utal vezető szervüknek hivatalos elnevezése – Junta de Defensa Nacional (nemzeti védelmi szövetség).
3 Ugyanakkor 35.000 antifasiszta önkéntes érkezett a köztársaság megvédésére 53 európai, amerikai és ázsiai országokból. Kívülük kb. 2000 szovjet katonai tanácsadó is tevékenykedett. A köztársaság oldalán 1664 jugoszláv is küzdött és kb. 800-an életüket vesztették a küzdelemben.
4 A II. világháború idején Spanyolországban számos európai állambeli zsidó talált menedéket, köztük Jugoszláviából is.
5 A spanyol fasizmus ideológiai forrásai régebbi eredetűek, még Prima de Rivera tábornok katonai diktatúráját, a félfasiszta rendszer bevezetésének első kísérletének tekinthetjük. Prima megkísérelte a Hazafiak Szövetsége elnevezésű tömegszervezet létrehozását is.
6 Elvi álláspontja megegyezett a XIX. század végén és a XX. század elején létrejött számos európai politikai áramlat nézetével, többek között a „populisták" nézetével is.
7 Sanhurho tábornok közvetlenül a lázadás kitörése után egy légi szerencsétlenségben életét vesztette.
8 A II. világháború kezdetén újraszervezték (őket), de közvetlenül a katonai hatóságok parancsnoksága alá helyezték.
9 Lásd a fasiszta államok gyakorlati összehasonlítását Otto Bauer, Drei Schiften aus dem Exil, Dietz, Berlin, 1974, 264—289. oldal, című művében.
10 A falangisták a Burbon dinasztia és a monarchia ellenségei voltak.

Fontosabb forrásművek:

– S. Payne „Falange", Paris 1964.
– H. Thomas „The Spanish Civil War", London 1961.
– Pišu učesnici „Španija", Beograd, 1971. első füzet.
– I. Sole – Tura „Introduccion al regimen politico Espanol" Barcelona, 1971.
– La loi organique de l'état Espagnol", Paris, 1967.
– S. Woolf, ur. „European fascism", New York, 1968.

Rezime

Fašizam u Španiji

Franko je bio poslednji diktator koga je doveo na vlast talas pokreta krajnje desnice koju danas zovemo zajedničkim imenom fašizam. Autor analizira ulogu krajnje desnice u Španiji u širem kontektu evropskog fašizma, događaje koje su prethodile građanskom ratu, i ukazuje na okolnosti i na društvene strukture koje su Franka dovele na vlast.

U prvom delu svog rada autor navodi brojne zajedničke osobine španskog fašizma i drugih fašističkih režima u Evropi, ukazuje na činjenicu da je španska reakcija pratila sa zakašnjenjem najjače fašističke pokrete sa kojima se sve više vezivala u vojno-politički savez. Pa ipak, većina aktivnih učesnika španskog pokreta se nikad nije osećala fašistima u Španiji nikad i nije bilo fašističke partije, najistaknutiji vođa španske ,,Falange" Hose Antonio je uporno odbijao identifikovanje te partije sa fašistima. Sve to govori o posebnostima španskog fašizma kojima je posvećeno sledeće poglavlje ovog rada.

Neke od osobenosti španskog fašizma su podeljenost krajnje desnice u pogledu monarhije, zatim činjenica da je fašizam došao na vlast kao reakcija na pobunu koja je bila krvavo ugušena. Za razliku od većine fašističkih ideologija ateizam, rasizam i antisemitizam nisu bili prisutni u Španiji. Kao dalnje posebnosti autor navodi nostalgiju za prohujalim danima ,,zlatne prošlosti" i odsutnost svemoći države koja je toliko prisutna kod drugih fašističkih država.

Zahvaljujući svom geopolitičkom položaju Frankov režim se održao do današnjeg dana. Autor je posebnu pažnju posvetio razvoju fašizma u Španiji, ukazuje na površnost poistovećivanja političke organizacije ,,Falanga" sa Frankizmom i razjašnjava odnose između falangizma i frankizma odnosno frankizma i fašizma. Detaljno je prikazan razvoj svih partija, sukobi i prestrojavanja u desničarskom taboru, kao i čitav splet događaja koji su doveli do građanskog rata i diktature. Pored geografskih faktora održavanje fašističkog režima je postignuto veštim malverzacijama koje su imale za cilj ukloniti spoljne oznake totalitarne fašističke države.

Poslednje poglavlje tretira španski neofašizam. Proces defašizacije, započet još za vreme rata, provodi se oprezno i praćeno je prestrojavanjem političkih snaga unutar režima.

Frankizam je ispoljio neobičnu prilagodljivost ipak Frankov režim predstavlja anahronističku pojavu u današnjem svetu i dani španskog neofašističkog režima odbrojani.

Summary

Fascism in Spain

Franco was the last dictator to survive of all those who had been actively supported by the movement of the extreme right in Europe, commonly referred to as fascists. The author is analising the role of the extreme right in Spain, the way it fits into the larger scheme of European faschism, the events preceeding the civil war and is pointing out the circumstances that have lead to Franco's take over.

In the first part of the present study the author is pointing out the numerous characteristics that the Spanish and the other fascistic regimes had in common. Franco's regime was always somewhat behind the other fascistic regimes with which it had been dragged into an ever deepening military and political alliance. Despite of all that, most of the active supporters of the regime have never admitted being fascists, strictly speaking there has

never been a fascistic party in Spain, and the most outstanding leader of the Falangists, Hose Antonio stubbornly refused to identify his party with the fascists. All this confirms the peculiarities of the spanish fascism which are dealt with in the next chapter of the study.

There were disputes going on among different right wing groups with regard to the issue of monarchy. The fascistic take over took place at the moment of an upheaval which was cruelly surpressed by them. Contrary to the other fascistic ideologies, ateism, rassism and antisemitism have never been characteristic of the spanish ideology. Further on they have always had a nostalgic reverence for the,,golden age" of the Spanish empire. Lastly the author is pointing out that the omnipotence and omnipresence of the state is not felt quite as much in Spain as in other fascistic countries.

Franco has managed to survive owing to the country's geographical position. The author has devoted much space and attention to the development of fascism in Spain and is revealing the misbelief that identifies the Falangists with Francoism and the latter with fascism. He goes on explaining facts and details about the development of the parties and fractions, the conflicts and shifts of power inside the rightest movement, touching again on the events that have lead up to the civil war and the totalitarian rule of Franco. Apart from geographical considerations Franco's regime has survived by means of political malversations aiming to cover up the outword signs of a totalitarian state.

The last chapter deals with neofascism. The fascistic movement has weakened and it has been followed by regrouping in the lines of the ruling party. Francoism has proved to be rather adaptable. In spite of all that it could not avoid being anachronistic in the world today. The end of the neo-fascistic regime in Spain is close at hand.